

Faruk Borić

TRETIRANJE IMENA KUR'AN U NEKIM PRINTANIM MEDIJIMA U BIH

- Kvantitativna i kvalitativna analiza medijskog sadržaja -

Rezime

Kako se Sveta knjiga svih muslimana svijeta tretira u medijima u Bosni i Hercegovini? Listovi koji su specijalizirani za islamska pitanja nas ne zanimaju, nego nas zanimaju mediji koji se obraćaju široj publici. Za potrebe ovog teksta analizirali smo frekventnost pojavljivanja riječi Kur'an u dnevnim novinama, sedmičnicima i periodičnim tiskovinama, te pokušali proniknuti u kontekst i uklon u kojem se ova riječ spominje. U podtekstu ovog istraživanja je i odnos vjerskih zajednica i medija, u konkretnom slučaju Islamske zajednice BiH i novinarstva i novinara.

Ključne riječi: *Kur'an, BiH, islam, mediji, vijest, komentar, kontekst.*

1. UVOD

DVA DANA NAKON PRESUDE U SARAJEVSKOM PROCESU iz 1983., kada je skupina Mladih muslimana okupljenih oko Alije Izetbegovića osuđena zbog rušenja ustavnog poretka i kontrarevolucionarno djelovanje, tadašnji glavni i odgovorni urednik *Oslobođenja* Izudin Filipović, između ostalog, ovako je komentirao presudu: "Mada se sud nije bavio vjerom i vjernicima, nego nacionalističkom, kontrarevolucionarnom djelatnošću usmjerenom ka rušenju ustavnog poretka,

u reagovanjima čestitih, socijalistički i samoupravno opredijeljenih pripadnika islamske vjeroispovijesti u nas, nije rijetko sresti i mišljenje da su osuđeni svojom idejom i djelovanjem atakovali i na samu vjeru, na Kuran na koji su se u 'Islamskoj deklaraciji' tako zdušno pozivali. Kao da su prenebregli da u Kuranu pročitaju da je 'sašaptavanje posao šejtanski'. A da su se sašaptavali i ovdje i ponegdje u inostranstvu optužnica i suđenje su nedvojbeno dokazali"¹.

Zaista, u Kur'anu, u suri Mudžazela (Rasprava), postoji ajet: "Sašaptavanje je posao šejtanski, da bi rastužio one koji vjeruju, a to ne može njima nimalo nauditi, osim ako to Allah dopusti. A vjernici neka se samo u Allaha pouzdaju!" (10)

Klasični tefsirski naučnik Ibn Kesir tumači to ovako: "Pod riječu en-nedžva misli se na sašaptavanje, odnosno šaptanje kada se vjerniku čini da se radi o zlu"... i dalje: "... posao šejtanski, da bi rastužio one koji vjeruju... – tj., šejtanska obmana onih koji se sašaptavaju da bi nanijeli zlo pravovjernima, a to njima neće ništa nauditi, osim ako to Allah dopusti. A ako neko osjeti nešto od toga, neka zatraži utočište kod Allaha dž. š., i neka se osloni na Njega i neće mu uz Allahovo dopuštenje ništa naštetiti. Imam Ahmed bilježi da je Abdullah ibn Mes'ud rekao: 'Rekao je Allahov Poslanik, s.a.v.s.: *Ako vas je trojica, nemojte da se dvojica došaptavaju mimo trećeg, jer će ga to rastužiti*' (Buharija i Muslim u 'Amešovom predanju"².

Ovaj radikalni primjer korištenja kur'anskog prijevoda za potrebe opravdavanja jednog sudskog slučaja služi nam za primjer kako se u vremenu kasnog socijalizma zloupotrebljavao religijski Tekst - za muslimane Knjige satkane od Božijih riječi. Ovakvih primjera u jedno-partijskom sistemu Druge Jugoslavije nije bilo mnogo jer je religija bila potisnuta iz sfere javnog prostora u kojem je suvereno vladala ateistička ideologija. Mediji su bili pod kontrolom Saveza socijalističkog radnog naroda i omladine, odnosno Komunističke partije, i slijedili su takvu filozofiju i politiku. Sa demokratskim promjenama zapuhali su neki novi pravci, a rat je do kraja poremetio sistem vrijednosti. Poslijedejtonska Bosna i Hercegovina uokvirena je etničkim ključem kao primarnim, a svaka od etničkih zajednica pokušala je još tokom rata da nametne nacionalno (i vjerski) osvijestene medije.

¹ Izudin Filipović, "Nekrolog još jednoj iluziji", Oslobođenje, 21. august 1983., str. 3.

² Tesfir, Ibn Kesir.

Danas se u tretiranju religijskog sadržaja može izvući gruba podjela štampanih medija na one u vlasništvu religijskih zajednica, medije sa jasnom vjerskom atribucijom, i one koji se, barem okvirno, obraćaju širokoj publici. Time ne isključujemo da u medijima vjerske atribucije ne postoje sadržaji koji mogu zainteresirati pripadnike drugih konfesija i vjerski neopredijeljene (uostalom, propagiranje i širenje ideja jeste jedan od ciljeva postojanja takvih medija), kao ni da printani mediji koji se obraćaju širokom građanstvu ne tretiraju pitanja koja se tiču religijskih zajednica, vjere, religije, unutarnjih gibanja u jednoj vjerskoj zajednici, itd. Predmet našeg interesovanja u ovom tekstu jeste upravo ovaj posljednji slučaj.

S obzirom na širinu teme, polje istraživanja smo suzili upravo na poimanje i tretiranje Kur'ana u printanim medijima u Bosni i Hercegovini. Pitanja koja smo na početku postavili sebi glase: Kako se danas Sveta Knjiga muslimana tretira u medijima? U kakvim se vrstama tekstova spominje Kur'an? Ko su autori tekstova i u kojim žanrovima se Kur'an spominje? Je li riječ o spominjanju Kur'ana kao takvog ili se, pak, možda, autori pozivaju na kur'anske sure i ajete?

Pored puke istraživačke radoznalosti, smatramo da je ova tema itekako bitna za razumijevanje odnosa etnički i vjerski raspolućenog društva u kojem, također, postoji nerazumijevanje predstavnika vjerskih zajednica i predstavnika sedme sile: Prvi druge optužuju za zloradost, zlonamjernost i senzacionalizam u praćenju relevantnih tema iz oblasti religijskog i vjerskog, drugi prvima spočitavaju nesnalaženje u demokratiji, zloupotrebu moći kojim vjerske zajednice raspolažu u društvenom i političkom polju djelovanja, krutost spram medija i slično.

S obzirom da je tema našeg istraživanja odnos medija spram Kur'ana, konzekventno smo ograničeni na tretiranje jedne religije, islama. Umjesto samostalnog određivanja vremenskog i prostornog uzorka za analizu sadržaja, pribjegli smo konsultaciji on-line baze medijskog sadržaja Mediacentra iz Sarajeva. Ukucavanjem riječi Kur'an dobili smo široku lepezu tekstova. Time smo izbjegli problem koji ima većina istraživanja koja se bave analizom sadržaja: vremensku ograničenost koja obično ne daje prostora za detaljnije kvalitativne analize.

Negativna strana koje smo svjesni je činjenica da rezultati koje smo dobili vjerovatno ne predstavljaju sve tekstove u kojima se, na ovaj ili onaj način, spominje Kur'an. Mediacentar ne verificira sve tekstove svih medija u Bosni i Hercegovini. Stoga bi za ozbiljnije i šire istraživanje

ove teme alat koji smo koristili mogao biti tek jedan od nekolicine. No, mnijemo da nam ovako dobijeni rezultati daju dovoljno prostora za zaključke okvirnog karaktera. Kako bismo smanjili mogućnost greške i dodatno kontekstualizirali istraživanje, na početku empirijskog dijela ponudit ćemo nekoliko sličnih početnih istraživačkih keyword opcija (Biblija, džihad, Bosna, Srebrenica...) kako bi čitatelj stekao percepciju o tome koliko se određeni pojmovi pojavljuju u istoj bazi podataka.

Također, iako nije riječ o printanom mediju bosanskohercegovačkog porijekla, mediju koji više i ne postoji, u analizu smo uključili i splitski *Feral tribune*, i to iz najmanje tri razloga. Prvo, zbog frekventnosti tekstova koji su se pokazali u rezultatima u ovom mediju, osjećali smo da bi zanemarivanje Ferala naštetilo i dokazivanju hipoteza i našem tekstu u konačnici; drugo, *Feral Tribune* je dugo vremena bio mnogo čitan i među građanima Bosne i Hercegovine; treće, riječ je o specifičnoj medijskoj pojavi na prostoru cijele bivše Jugoslavije. Smatrali smo, također, da teme koje se tiču regionalnih ili svjetskih gibanja u medijima koji izlaze i čitaju se na teritoriji Bosne i Hercegovine, a u kojima se spominje Kur'an, trebaju biti obuhvaćene ovim istraživanjem, upravo uzimajući za presudni argument čitalačku publiku, koja je – domaćeg karaktera, i na koju, eventualno, mogu utjecati tekstovi koji se možda direktno ne tiču Bosne i Hercegovine.

U originalnom radu nalazio se uvod u kojem smo, u skladu sa našom moći, pokušali definirati šta Kur'an predstavlja za muslimane. S obzirom na specifičnost publikacije u kojoj se ovo štampa, stručne publike kojoj je namijenjena, kao i uštede prostora, ovaj smo dio potpuno izbacili, kako bismo se umjesto (opće)teorijske postavke okrenuli empirijskom dijelu istraživanja. Dakle, ovdje će biti prezentiran glavni dio našeg istraživanja, analiziranje i selektiranje tekstova u kojima se spominje Kur'an po vrsti novinarskih žanrova, kako informativnih (vijest i podžanrovi, intervju, najava događaja, članak), tako i analitičkih (komentar i vrste komentara) ali i onih medijskih sadržaja koji se javljaju u medijima poput pisma čitatelja, feljton, itd.; zatim po kontekstu u kojem se spominje (religijski u užem smislu riječi, religijski u širem smislu riječi i izvan religijskog konteksta). Potom ćemo predstaviti da li se u tekstovima spominje Kur'an ili se citira ajet iz Kur'ana, odnosno prijevoda. Iza toga slijedi analiza da li se Kur'an spominje u pozitivnom, neutralnom ili negativnom diskursu. Na kraju, nudimo i pregled koliko se pojam Kur'an spominje u kojim printanim medijima.

Također, u originalnom radu nalazila se i klasifikacija novinarskih žanrova, no, iz sličnih razloga – stručnost publike i ekonomičnost prostora, odlučili smo izbjeći teorijsko obrazlaganje šta je vijest, šta je komentar, intervju, itd.

Teze sa kojima počinjemo naše istraživanje glase:

- Kur'an, Sveta knjiga muslimana, pojavljuje se kao medijski sadržaj u širokom opsegu, ali ne tako širokom kao neki drugi pojmovi, čak i oni koji proizilaze iz sadržaja Svete knjige;
- Medijsko tretiranje Kur'ana varira, no najčešće je riječ o plošnom i površnom spominjanju Kur'ana kao simbola, radije nego ulaženja u teme kojima se bavi; te
- Nerijetko se Kur'an spominje izvan svakog religijskog konteksta;

2. ISTRAŽIVANJE

Prvo ćemo odrediti parametre istraživanja i uporediti dobijene rezultate istraživanog pojma sa primarnim rezultatima nekih drugih pojmova. Nakon toga ćemo odrediti osnovne pojmove po kojima selektiramo dobijene rezultate, i to pojasniti primjerima. Imamo pet različitih varijabli, od kojih je jedna *podrazumijevajuća* – ime medija u kojem je tekst objavljen, dok četiri podliježu i subjektivnom uklonu, o čemu ćemo govoriti tokom rada.

Nakon toga ćemo tabelarno prikazati rezultate istraživanja i pokušati ih prokomentirati. Na kraju cijelog teksta slijedi zaključak.

3. FREKVENTNOST POJMA KUR'AN U TRETIRANOJ ARHIVI

Pristupom arhivi *Idoconline.ba* dobili smo 128 rezultata, tj. 128 tekstova u kojima se spominje riječ Kur'an. Od toga, 117 su tekstovi objavljeni u dnevnoj, sedmičnoj i periodičnoj štampi, odnosno sedam tekstova je otpalo jer je riječ o publikacijama koje nas ne zanimaju – arhivski tekstovi u pravom smislu te riječi, objavljeni u Zori, Bosanskoj vili i drugim tiskovinama na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Dodatnim uvidom u sadržaj, narednih pet tekstova je otpalo jer je riječ o “lažnim rezultatima” – Kuran je, npr., prezime hrvatskog sportiste ili njemačkog donatora, što nema veze sa istraživanom temom.

Radi usporedbe i stavljanja u kontekst, spomenimo neke od ulaznih istraživačkih rezultata za neke od pojmova koje smo tražili:³

Biblija – 326 tekstova;
 Srebrenica – 7.685;
 Bosna – 28.741;
 Džihad – 457;
 Islam – 3.394;
 Islamofobija – 156;
 Sekularizam – 102;
 Genocid – 8.761;
 Crkva – 6.698;
 Džamija – 3.921 tekst.

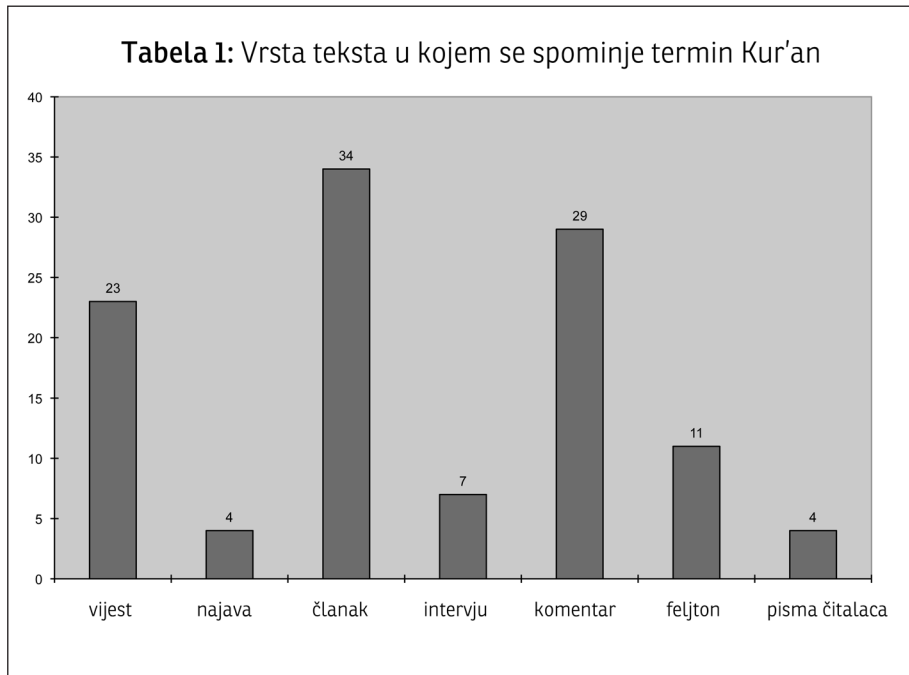
Već ovi rezultati, mnijemo, mogu pobuditi istraživačku maštu i, uz pomoć teorijskih alata, dalo bi se otkriti dosta toga zanimljivog, no mi moramo dalje.

3.1. TEKSTOVI U KOJIMA SE SPOMINJE KUR'AN PREMA NOVINARSKIM ŽANROVIMA

Postoji dosta teorija i podjela novinarskih žanrova. Mi smo za potrebe ovog istraživanja napravili selekciju iz više raznih podjela⁴. Dakle, novinarske žanrove – ili vrste novinarskog teksta koje ćemo ovdje razlikovati su vijest (i pripadajući žanrovi), komentar (u raznim formama i oblicima), članak, intervju, feljton, najavu i pismo čitatelja.

³ Riječ je o primarnim, ulaznim podacima, dakle onim koji odgovaraju prvodobijenom broju našeg istraživanja. Nismo pravili dalju selekciju u smislu odstranjivanja “lažnih” podataka niti bilo što drugo.

⁴ Nije riječ ni o kakvom originalnom uratku. Žanrovi su, manje-više općepoznati, s tim da smo mi neke podžanrove uključili u veću žanrovsku skupinu zarad bolje preglednosti, dok smo neke potpuno izostavili jer nisu dali nikakve rezultate. U svakom slučaju, ovdje je bilo potrebno napomenuti da slijedimo vlastito praktično iskustvo.

Na tabeli 1. su prikazani rezultati koje smo dobili selektirajući i razvrstavajući tekstove u kojima se u medijima u BiH spominje Kur'an. Kao što možemo vidjeti, preovladavaju članci, i komentari, zatim vijesti, dok su feljtoni, intervjui, pisma čitalaca i najave manje zastupljeni.

3. 2. RELIGIJSKI KONTEKST U UŽEM I ŠIREM SMISLU, NERELIGIJSKI KONTEKST SPOMINJANJA KUR'ANA

Nakon što smo klasificirali tekstove u kojima se spominje Kur'an, red je da uronimo malo dublje. Analizom sadržaja tekstova utvrdili smo da možemo koristiti tri vrijednosne kategorije: religijski kontekst u užem smislu, religijski kontekst u širem smislu, te spominjanje riječi Kur'an izvan religijskog konteksta.

Najbolje će biti ako na primjerima to plastično prikažemo.

Nezavisne novine 25. oktobra 2005. objavile su vijest da se od narednog dana, 26. oktobra, diljem Bosne i Hercegovine u prodaji nalazi prijevod Kur'ana na romski jezik koji je uradio Muharem Serbezovski, da će prijevod biti tiskan u 5.000 primjeraka, da je izdavač Bemust iz Sarajeva, itd. To je, nesumnjivo, vijest koja se može tretirati u uskom religijskom kontekstu: Sveta knjiga muslimana bit će prevedena na

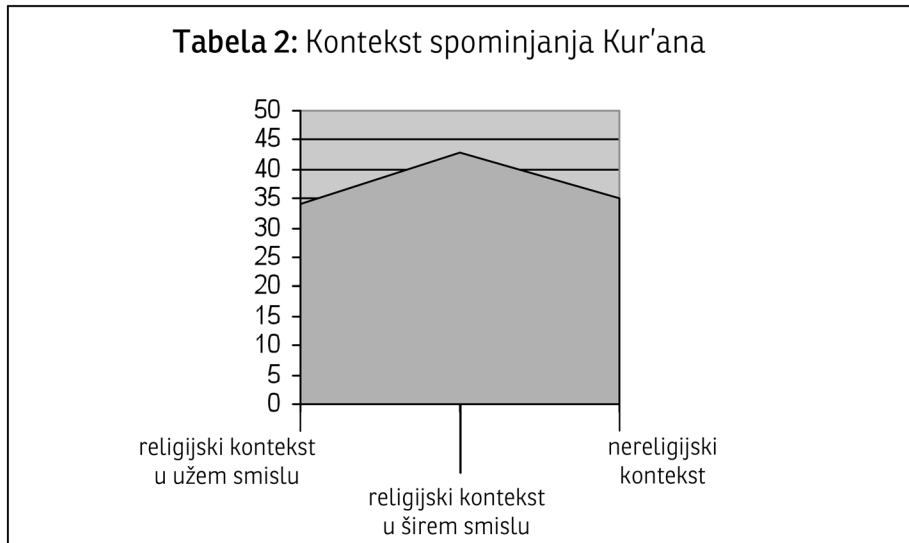
jedan svjetski jezik i građani BiH romske nacionalnosti moći će da je čitaju i na svom maternjem jeziku⁵.

No, nekoliko mjeseci prije ove vijesti, 30. marta 2005. *Nezavisne novine* su objavile vijest kako će ugovor koji je Serbezovski potpisao sa izdavačkom kućom IK "Dom štampe iz Zenice" upravo za prijevod Kur'ana biti - raskinut, da Serbezovski odbija govoriti o detaljima ko nije ispoštovao dogovor ali da će prijevod sigurno ugledati svjetlo dana itd. Iako se dotiče religijske tematike, u ovoj vijesti ona nije u prvom planu, nego je to nesporazum i nepravilnosti koje se tiču ugovornih odnosa prevodioca i jedne izdavačke kuće. Da je u pitanju prijevod knjige Orhana Pamuka, vijest bi bila izvan religijskog konteksta i mi je ne bismo ni tretirali. Da se prevodilac, pustimo mašti da se poigra, novinarki koja je radila na ovoj vijesti, na Kur'an zakleo da je ispoštovao sve odredbe iz ugovora, naša tražilica bi nam registrirala i taj tekst, no mi bismo ga mirne duše mogli smjestiti u kolonu izvan religijskog konteksta. Ovim logičkim slijedom utvrđujemo da je riječ o vijesti koja se može tretirati u širem religijskom kontekstu.

Naš istraživački rezultat dovoljno obiluje tekstovima u kojima se Kur'an spominje izvan svakog religijskog konteksta tako da ga ne trebamo izmišljati. Primjera radi, u *Nezavisnim novinama* 26. oktobra 2005. (isti dan kada je u Frankfurtu na Sajmu knjige predstavljen Kur'an sa prijevodom na romski jezik!) Dragan Čović, predsjednik Hrvatske demokratske zajednice BiH dao je intervju u kojem je, između ostalog, govorio o potrebi ustavnih reformi u BiH, kritikujući postojeće ustavno uređenje sljedećim riječima: "...Ustav bi, ipak, trebalo da bude nekakva naša Biblija, nekakav naš Kur'an". Čović, koji se javno nikad nije izjasnio kao musliman, očigledno to nije, i očigledno ne misli da bi iz Kur'ana trebalo crpiti ustavno-pravne norme. On definitivno misli u duhu našega jezika da bi neki novi ustav trebao biti sveto slovo koje se dosljedno poštuje, kao što katolici poštuju Bibliju a muslimani Kur'an, ili bi trebali, no definitivno je riječ o spominjanju Kur'ana van svakog religijskog konteksta.

⁵ Da ne bude zabune, ovdje je bit da se objavljuje prijevod Kur'ana, jezik prijevoda nije odlučujući da ovaj događaj stavimo u uži religijski kontekst. Isto bi se tretirao, primjerice, i novi prijevod Kur'ana na bosanski jezik. Također, to što se ovaj događaj tretira kao spominjanje Kur'ana u užem religijskom kontekstu ne znači vrijednosno ocjenjivanje njegovog društvenog značaja koje može biti manje ili veće neovisno od samog konteksta.

Mogli bismo proći kroz mnogo ovakvih primjera, u nekoj opsežnijoj varijanti i sve ih obraditi, no mislimo da su ovi primjeri sasvim dovoljni da pokažemo metodologiju analize sadržaja koju smo koristili. Naravno, s obzirom da je riječ o kvalitativnoj procjeni, ostavljamo sebi za pravo na subjektivnu grešku, da nešto što smo procijenili kao širi religijski kontekst neki drugi istraživač bi stavio u užu, a neko, eventualno, izvan religijskog konteksta.

Na tabeli 2 se vide rezultati do kojih smo došli analizirajući tekstove iz naše rezultatske baze tekstova u kojima se spominje pojam Kur'an. Kako vidimo, najviše su zastupljeni tekstovi koji o religiji govore u širem kontekstu, dok su religijski tekstovi u užem smislu, kao i tekstovi izvan religijskog konteksta, ujednačeni.

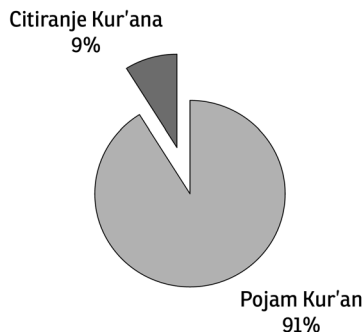
3. 3. CITIRANJE KUR'ANSKIH RIJEČI ILI SPOMINJANJE KUR'ANA

Neko bi mogao napraviti vezu sa prethodnom varijablom i pretpostaviti da citiranje kur'anskog ajeta pretpostavlja da je riječ o tekstu užeg religijskog diskursa, dok spominjanje Kur'ana može biti i potpuno van religijskog konteksta. No, ako se prisjetimo primjera sa početka ovog rada, komentara glavnog i odgovornog urednika *Oslobođenja* 1983., vidjet ćemo da to ne mora biti pravilo. Istina, prilikom ramazan-

ske hutbe objavljene u *Oslobođenju* 22. oktobra 2006., reisu-l-ulema Mustafa efendija Cerić, poglavar Islamske zajednice u tekstu koji je užeg religijskog konteksta – vjerski praznik – vjernicima se obraća i citiranjem Kur'ana: "... nur Allahov svijetli unatoč zloj namjeri jednih i dobroj namjeri drugih. Jer niko ne može ništa bolje kazati o Kur'anu od njegovog tvorca i niko ne može bolje čuvati njegovo slovo i njegov duh od Allaha Uzvišenog koji poručuje: Mi smo Kur'an objavili i mi ćemo ga čuvati (Kur'an,15:9). I upamtite – govori Allah Uzvišeni – da je ovaj Kur'an na kakvom brdu objavljen, vidio bi kako se brdo trese iz poštovanja prema Allahu (Kur'an, 59:21). I zato neka svi znaju i oni koji ga osporavaju i oni koji ga prisvajaju: Kur'an je vječna Allahova riječ u kojoj ljudi mogu naći sve što im treba za sreću na ovome i spas na drugome svijetu (...)"

S druge strane, Mustafa efendija Spahić, u istim novinama, *Oslobođenju*, 6. septembra 2009. piše tekst "Vjerski i povijesni događaji u mjesecu Ramazanu". U tekstu se, kako samo ime kaže, bilježe i vjerski i historijski događaji u mjesecu koji muslimani smatraju svetim i referira se ponajprije na događaje bitne za muslimansku zajednicu, ummet. Autor teksta Kur'an spominje u najužem religijskom kontekstu, koristi riječi koje izvan islamskog konteksta ne znače ništa ili znače jako malo (sehur, Lejletu-l-kadr, Šehru Birr, itd.), spominje Muhammedovu dovu, ali ne citira Kur'an.

Tabela 3: Spominjanje ili citiranje Kur'ana

Kako možemo vidjeti u tabeli 3, odnos tekstova u kojima se spominje pojam Kur'an u odnosu na tekstove u kojima se citira kur'anski ajet, jeste deset naprema jedan.

3. 4. POZITIVAN, NEGATIVAN I NEUTRALAN UKLON

Dio istraživanja koji nesumnjivo nosi najveće opasnosti da istraživač postane subjektivan jeste otkriti da li se u nekom tekstu u kojem se spominje Kur'an, radi o pozitivnom, negativnom ili neutralnom kontekstu? Da li moramo biti vjernici da bi odredili šta je negativno predstavljanje simbola vjere ili vjernici gube objektivnost⁶? Na ta pitanja ovdje ne možemo dati odgovore, ali možemo pokušati iz manje pretencioznog, ali više preciznog ugla, dati odgovor na sljedeći interrogacijski konstrukt: Šta je osnovna intencija spominjanja Kur'ana ili kur'anskog citata u tekstu, ma kojeg žanra bio, i bez obzira da li je riječ o tekstu užeg ili šireg religijskog konteksta ili takav kontekst izostaje, i kakva je relacija te intencije sa intencijom teksta uopće?

Navedimo nekoliko primjera iz istraživačkog polja.

Oslobođenje 8. marta 1995. objavljuje pismo čitatelja Nurije Omerbašića (Nadnaslov: Mišljenja; Naslov: Privatizacija kao ključ opstanka ili rušenja BiH; Podnaslov: Zašto bi trebalo usvojeni prijedlog osnova za privatizaciju povući i predložiti nove osnove). Čitalatelj, dakle, propituje i iznosi svoj stav o nečemu što je društvena, politička i ekonomska tema. Religije u užem kontekstualnom smislu nema, a usuđujemo se reći da je nema ni u širem. Pa ipak, autor pisma, govoreći o mogućnosti nepravične raspodjele nekadašnjeg društvenog vlasništva nakon rata (koji tada još uvijek traje) ispisuje i sljedeće retke: "Ne uvažiti potrebu da najviše dobiju baš oni koji neustrašivo jurišaju tamo gdje se gine, bila bi najperfidnija i najsavršenija kolektivna krađa. I to krađa organizovana od najuglednijih. A podsjetimo se šta kažu Kuran i Hadis o krađi: 'Stradali su prije vas oni (narodi) koji ugledne među sobom zbog krađe nisu kažnjavali, nego samo izvršavali kaznu nad bespomoćnim ljudima' (1. P. H. 565)."

⁶ Možda bi komforniji pristup bio da smo kvalifikaciju neutralni kontekst proširili na pojam neodređeni kontekst. No, mišljenja smo da bi time rezultati istraživanja, makar i s većom mogućnosti greške, izgubili oštrinu.

Ovdje čitatelju koji nema islamsku naobrazbu nije najjasnije da li je citat koji sastavljač pisma navodi ajet iz Kur'ana ili *hadis*, riječi Muhammedove. Odrednica "1. P. H. 565" također je nejasna – na stranici Kur'ana u prijevodu Besima Korkuta ne nalazi se taj ajet. Internetskom pretragom na stranici Islamske zajednice Hrvatske našli smo Hadis koji vodi porijeklo od Muhammedove supruge Aiše, po kojem je on kazao sljedeće riječi: "Zaista su stradali oni koji su bili prije vas zbog toga što, kada bi među njima ukrao neki plemić, ostavili bi ga nekažnjenog, a kada bi ukrao neki slabić, oni bi nad njim izvršavali kaznu. Zaklinjem se Allahom, kada bi Fatima, kćerka Muhammedova, ukrala, ja bih joj sigurno odsjekao ruku!"⁷

No, bez obzira na pogrešan citat Kur'ana i sve naprijed navedeno, usudit ćemo se reći kako je u pitanju pozitivan uklon: autor pisma ima želju da naglasi kako je svaka moguća nepravda i krađa osuđena od najvišeg autoriteta u islamu.

Potpuno suprotan primjer nalazimo u komentaru Igora Gajića, objavljenom u *Reporteru*, 31. oktobra 2007. godine naslova "Lajčaku Akgbar!" Već sam naslov nosi snažnu negativnu konotaciju jer je riječ o parafrazi muslimanske proklamacije "Allahu Akbar" ili "Allahu Ekber", "Bog je najveći". Riječ je o tekstu koji se prvenstveno bavi tada aktuelnom politikom međunarodne zajednice i tadašnjim visokim predstavnikom Miroslavom Lajčakom. Prenosimo dio prvog pasusa tog teksta: "Oštar nalet elitnih jedinica sa islamskim predznakom iz Sarajeva dokazao je da ovaj grad sebe sve više projektuje u 21. vek. Zlobnici koji misle da se taj 'multietnički' grad islamizirao u posljednje dve decenije, danas su dobili potvrdu da to nije tačno. Slobodarski grad Valtera Perića pokazao je da čak i u Kuran ugrađuju svoje duše, istina sitne. U napad na Republiku Srpsku nisu krenuli sa tradicionalnim uzvikom 'Allahu Akgbar!' na usnama. Prilagodili su se vremenu. Lajčaku Akgbar! To je usklik koji ovih dana zvoni dolinom Miljacke, a pokušava se preneti i kotlinama drugih reka, jer ne poznaju taj univerzalni jezik ujedinjenih islamista sveta".

Tekst nema ni uži ni širi religijski diskurs, osim ako ne pristajemo na tezu da je religija, shvaćena na Gajićev ciničan način, pokretač politike visokog predstavnika. No, za to su, pored dobre mašte, potrebni i dobri nervi. Stoga smo, možda i greškom, tekst stavili u treću skupinu tekstova,

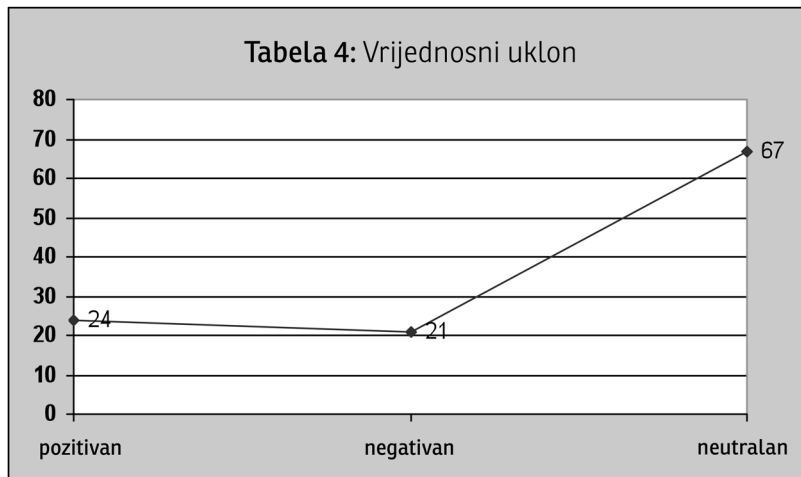
⁷ http://www.islamska-zajednica.hr/hadis/hadis_25.php (pristupljeno 26. maja 2010.)

bez religijskog konteksta. Također, iako se u tekstu spominje izreka Bog je najveći, ne može se reći da je riječ o citiranju Kur'ana. Igranje sa izjavom koja označava strogi islamski monoteizam mijenjanjem Božijeg imena sa imenom visokog predstavnika ima dvojaku nakanu: ili, po Gajićevom razmišljanju u tadašnjem Sarajevu Miroslava Lajčaka tretiraju kao (političkog) spasitelja s nadljudskim atribucijama ili je, pak, riječ samo o lošem stilskom rješenju koje je samo sebi svrha. Mišljenja smo da je riječ o kombinaciji intencija, no jedno je sigurno: Spominjanje Kur'ana u rečenici koja ni smislom ni stilom nije jasna, stavljeno je u krajnje negativan kontekst.

Opet, naše istraživanje je pokazalo da bi najveći broj tekstova mogao da se podvede pod treću opciju – neutralan odnos. To se, prije svega, odnosi na većinu vijesti, intervjua, dobar dio članaka, te određen dio komentara. Pošto smo u istraživanju uzeli splitski magazin *Feral Tribune* opravdavajući takav postupak hvalom njihovog angažmana, uzmimo primjer teksta Tene Erceg, objavljenog 8. juna 2007. godine, povodom francuske knjige o Hawi Gréou, tada 49-godišnjoj doseljenici iz afričke države Mali koja je 1999. osuđena na zatvorsku kaznu zbog spolnog sakaćenja 48 afričkih djevojčica, klitoridektomije i labiodektomije. Tekst nosi provokativan naslov “Madam skalpel”. Novinarica objašnjava kako se Hawa u Francusku doselila 1979. godine, i tamo nastavila živjeti u “Maliju u Francuskoj”, s gotovo nikakvim znanjem francuskog jezika, u isključivo afričkoj zajednici. Živjela je istim životnim stilom i običajima kao i u Maliju; bila je pobožna muslimanka, jedna od tri supruge svoga muža, a njezina vještina sa skalpelom pročula se i do Marseillea i drugih gradova, odakle su roditelji dolazili svoje kćeri podvrgavati ritualnom obrezivanju, jer Hawi “nikada nijedno dijete nije umrlo na stolu”, za razliku od drugih takvih žena u Francuskoj. U tekstu, između ostalog ima i sljedeći paragraf: “Hawa je, poput mnogih drugih afričkih imigranata, bila potpuno nepismena, pa nikada nije ni mogla pročitati Kur'an i shvatiti da spolno sakaćenje djevojčica nije dužnost koju on propisuje (...)”.

Riječ je o članku kojeg smo stavili u kategoriju tekstova gdje se Kur'an – očigledno – ne citira, nego spominje i to u širem religijskom kontekstu, i u neutralnom vrijednosnom registru. Zašto širi, a ne uži religijski kontekst? Labiodektomija i klitoridektomija nisu islamski propisi iako pojedina afrička plemena, među kojima i neka muslimanska smatraju to vjerskom obavezom. No, riječ je, prije svega, o kulturološkom

fenomenu, zato i novinarka kaže kako je nesretna žena bila nepismena i nije imala prilike da pročita Kur'an i shvati kako to što ona radi nema veze sa islamom. Rečenica, mnijemo, odiše neutralnim, usudit ćemo se reći, klasičnim novinarskim stavom da je prevashodni cilj tekstova poput vijesti, članka, intervjua... informacija, ono što je novo, potom objašnjenje putem redundancije.

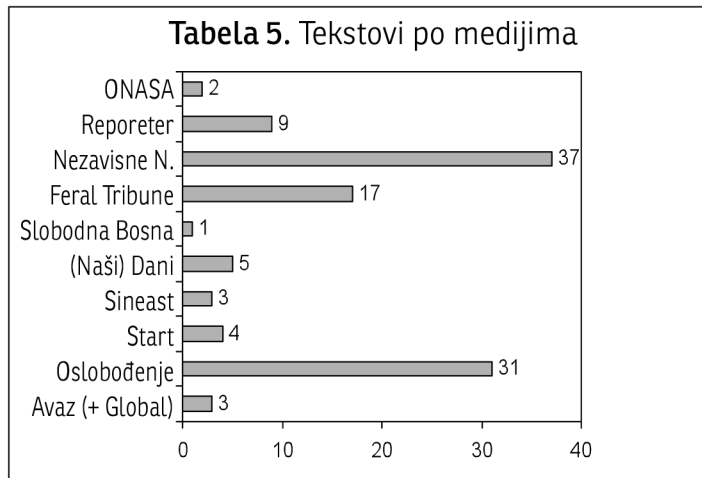

Na tabeli pod rednim brojem četiri nalaze se rezultati istraživanja: 24 teksta, po našoj metodologiji, imaju pozitivan uklon kada spominju Kur'an. Nešto manja je frekvencija tekstova koji imaju suprotan, negativan uklon – 21, dok 67 tekstova, ocijenili smo, imaju neutralan, za većinu novinarskih žanrova najpoželjniji, uklon.

3. 5. MEDIJSKA RASPODJELA TEKSTOVA

Sama frekventnost medijskih tekstova u kojima se spominje Kur'an varira od medija do medija, od jako niskog intenziteta u medijima od kojih smo očekivali najveću zastupljenost, do obrnutog slučaja.

Iz obrađenih rezultata na način kako smo ih tretirali, svakako, ne možemo ići u dubine. Primjera radi, kao poticaj za neka dalja istraživanja, valjalo bi ovu medijsku raspodjelu staviti u korelaciju sa ostalim dobijenim rezultatima, prije svih vrijednosnim uklonom i religijskim i nereligijskim kontekstom. Ovako, moramo se zadovoljiti kvantitetom bez egzaktnog uvida u kvalitativnu ocjenu, sigurno ne više od onoga

što smo uspjeli da izvedemo kroz prethodno nabrojane primjere, uz nekoliko napomena koje slijede.

Kao što se može vidjeti, po broju tekstova prednjače *Nezavisne novine* iz Banje Luke. Potom slijedi *Oslobođenje* iz Sarajeva. Ove dvije dnevne novine zajedno su objavile skoro dvije trećine tekstova u kojima se spominje Kur'an. Ovlašnim pregledom vidi se trend da *Oslobođenje* više pažnje posvećuje člancima, dok *Nezavisne novine* primat imaju zbog kolumnista – Željka Ivankovića, Seada Fetahagića i Muhameda Filipovića, čije smo uratke izbjegli tretirati u ovom radu.

Na trećem mjestu sa 17 tekstova nalazi se splitski *Feral Tribune*. Tjednik splitskih anarhista proslavio se izuzetno kritičnim odnosom spram vlasti u Hrvatskoj devedesetih godina prošlog stoljeća, originalnim i hrabrim tekstovima u kojima nisu štedjeli ni kler blizak svjetovnoj vlasti. Jedan dio njihovih zabilježenih tekstova koje smo tretirali kao komentare su, zapravo, prenešene izjave političkih i inih dužnosnika iz drugih medija, koji su u rubrici "Greatest shits" prokomentirani na inovativan način – jednom jedinom sintagmom. No, snaga te sintagme često je bivala jača od teksta ispisanog na cijeloj novinskoj stranici⁸.

⁸ Primjer prakse su intervjui Mate Čavara, notornog hrvatskog desničara i islamofoba, čije izjave bilježi *Feral Tribune* od 31. augusta 2002. Čavarove opservacije *Feral* sa svega tri riječi naslova stavlja u potpuno drugi kontekst od onog koji želi autor, čime zapravo razotkrivaju količinu napisanih gluposti. Čavar u *Narodu piše*: "Nije kriv bin Laden, kriv je Kuran koji ga nadahnjuje na takva nedjela. Talibani nisu nikakvi ekstremi. Naivni su svi oni koji vjeruju da bilo koji prvi muslimanski vjernik ne podržava samoubilačke akcije talibana od 11. rujna 2001. godine u Americi. Nema muslimana →

Magazinu *BH Dani* pridružili smo i dva teksta koja su izašla početkom devedesetih, dok je postojao magazin *Naši dani*, da ne stvaramo dodatnu gužvu niskofrekventnih rezultata, iako je riječ o magazinima koji, osim sličnog naziva, nemaju prevelike veze jedan s drugim. Iz sličnih smo razloga ujedinili neočekivano niskofrekventne rezultate *Dnevnog avaza* i Avazovog sedmičnika *Global*. Iako je novinska agencija, a ne printani medij, ubacili smo i dva zabilježena rezultata *Onase*. Također, u tabelu smo unijeli i rezultate filmskog časopisa *Sineast* koji je postojao tokom bivše Jugoslavije. Riječ je o filmskim kritikama i stručnim tekstovima u kojima se Kur'an spominje izvan religijskog konteksta, kao uzgredna natuknica.

4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Kur'an je, nedvojbeno, za muslimane simbol vjere, prvi i najveći izvor islama. Šta je Kur'an za novinare, odnosno medije u Bosni i Hercegovini?

Nakon istraživanja koji smo sačinili, nemoguće je dati jednoznačan odgovor. Za jedne, Kur'an predstavlja Božiju riječ. Riječ je o teološkom diskursu koje posljednjih godina nalazi sve više mjesta i u medijima raznih uređivačkih politika.

Za druge, pak, riječ je o faktu prema kojem se ima odnositi kao i prema drugim religijskim pojmovima (Biblija, Isus, Buda...) čije značenje u sekularnoj vizuri ne nosi posebnu vrijednost. Naravno, ovo je idealistično stanovište jer faktički ne postoji pojam koji ne nosi određeno konotativno značenje, šire od onog primarnog, denotativnog.

Treći se, pak, prema Kur'anu odnose kao prema strukturalnom elementu islama shvaćenog prvenstveno kao ideologija. Shodno tomu, kontekstualni diskurs je negativan. U ovom slučaju, odgovornost je javno izrečeno, koje se nedvojbeno može tretirati kao uvredljivo se - gubi.

Novinarstvo, posebice štampano, koje smo tretirali u ovom radu, u Bosni i Hercegovini prolazi kroz značajne transformacije. Nekadašnja matrica koja je postojala tokom socijalističke Bosne i Hercegovine, republike socijalističke Jugoslavije, kada se po mišljenje dolazilo u

u svijetu koji se tomu nije radovao. Tako je i po našim prostorima, od muftija i hodža do običnih muslimana.”

Feral ovu Čavarovu islamofobičnu opservaciju ukrašava naslovom: *Feralova talibanova Hrvatska*. Kakva minijatura bravura, i igra riječima i igra značenjima!

Centralni komitet, prvo vrijeme demokratskog osvita zamijenili su kabineti nacionalnih partija, ali i vjerskih visokodostojnika. Jednom naučena matrica ponašanja teško se mijenja, bez obzira na ideološki otklon. Takva vrsta odnosa predstavnika medija spram novih političkih elita odgovarala je potonjima.

S druge strane, u pojedinim medijima koji tendiraju ka neovisnosti od političkih, vjerskih i, u posljednje vrijeme sve više ekonomskih centara moći, rađa se klica demokratskog kritičkog diskursa. Takav kritički diskurs može dolaziti u koliziju sa fundamentalnim vjerskim dogmama, iz čega se javlja konflikt. On ne mora biti malignog karaktera, ali se i takve stvari nerijetko događaju.

Mediji su kritičari posjedovalaca moći u jednom društvu, a naročito bi to trebali biti u bosanskohercegovačkom, koje je u isto vrijeme predsekularno i postsekularno. Vrhovnici vjerskih zajednica posjeduju moć koja znači i utjecaj u javnom polju, ali ona sa sobom nosi i odgovornost.

To, naravno, ne znači i ne smije značiti da mediji trebaju da se odnose prema sakralnim vrijednostima, kakav je, opetujemo, Kur'an, u političkom, ideološkom, kritizerskom... smislu. Svaki čovjek je podložan kritici, neprimjeren udar usmjeren na simbole koje on, možda i zloupotrebljava, neće donijeti nikakav pozitivan i konstruktivan ishod.

To, naravno, ne znači da se Kur'an, za muslimane Sveta knjiga, neće i dalje pojavljivati kao medijski sadržaj u vrlo širokom opsegu značenja. Medijsko tretiranje će varirati, i ne može se do kraja nikada izbjeći plošno, površno, jednostrano, iskrivljeno tretiranje barem zbog činjenice da ga medijski sugovornici u takvom smislu tretiraju.

Sve ono što važi za plošno tumačenje, važi i za tretiranje Kur'ana van svakog religijskog konteksta. Nekada se ne može izbjeći, ali je često riječ o nepotrebnim izletima u uvredljivo, nebitno, entropično, marginalno.

U svakom slučaju, potrebna je dalja pažnja, edukacija, spremnost na dijalog. Vrijeđanje svetinja nikom neće ništa dobro donijeti, jer nikad u povijesti i nije. S druge strane, vrijeme je da se količina osjetljivosti zbog nenamjernih grešaka i uvreda smanji, da se od marginalnih ekscesa ne prave povijesni slučajevi ■

Summary

How media's in Bosnia and Herzegovina treat for every Muslim in world Holly Book? We are not interested in those which specialize for Islamic issue, but those which targeted wider range public. For the matter of this piece, we had analyzed frequency of using word Koran in articles published in daily newspaper, weekly's, periodical issues, as well as we had tried examine context, and overall journalist approach in articles in which Koran was mentioned.

In subtext of exploration, there is relation between religious communities and media's, specifically, Islamic Community of Bosnia and Herzegovina and journalism and journalists in this country.

Keywords: *Koran, Bosnia and Herzegovina, Islam, media's, news, comments, context'*

(Translated by Author)

Literatura

1. Karić, Enes, *Kako tumačiti Kur'an: Uvod u komentatorske teorije klasičnog perioda*, Sarajevo, Tugra, 2005.
2. Karić, Enes, 1995., *Tefsir – Uvod u tefsirske znanosti*, Sarajevo, Bosanska knjiga.
3. Er-Rifai, Muhamed Nesib *Tefsir Ibn Kesir; skraćeno izdanje*, Sarajevo, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, 2002.
4. En-Nevevi Jahja ibn Šeref, *Islamski stavovi*, http://www.islamska-zajednica.hr/hadis/hadis_25.php
5. Idoconline, medijska baza Mediacentra www.idoconline.ba, puni pristup pod pretplatom.